

Plangebied koetshuis hoeve Over- kamp, Achter- weg 2-2a.

Dordrecht

Een archeologisch bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen

M.C. Dorst

Vakteam Erfgoed /
Archeologie

Gemeente Dordrecht
Spuiboulevard 300
Postbus 8
3300 AA Dordrecht
www.dordrecht.nl/archeologie

Dordrecht Ondergronds 85

**Plangebied koets-
huis hoeve
Overkamp,
Achterweg 2-2a,
Dordrecht**

Een archeologisch bureauonderzoek en een
inventariserend veldonderzoek door middel
van boringen

2017

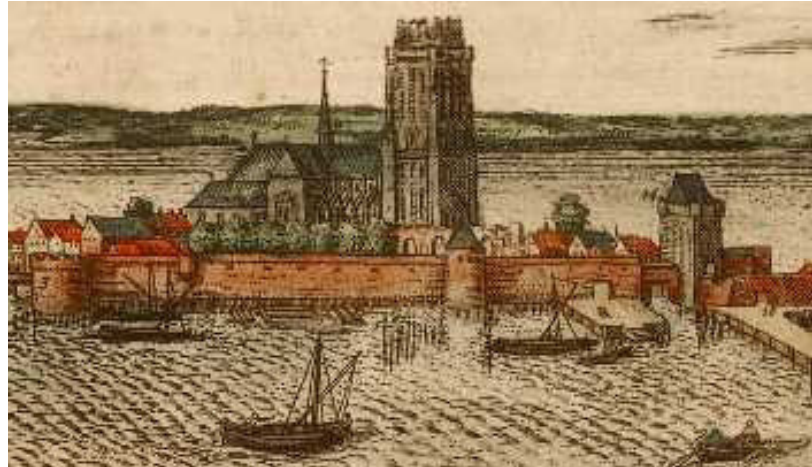
Colofon

ISSN: 1876-2379
Tekst: M.C. Dorst
Inhoudelijke toetsing: J. Hoevenberg
Redactie: J. Hoevenberg
Afbeeldingen: Gemeente Dordrecht, Vakteam Erfgoed/Archeologie, tenzij anders vermeld.
Vormgeving: M.C. Dorst
Drukwerk: Drukkerij RAD
Uitgave: Gemeente Dordrecht, januari 2017

Gemeente Dordrecht
Sector Stadsontwikkeling / Vakteam Erfgoed / Team Archeologie
P: Postbus 8, 3300 AA Dordrecht
T: (078) 7708223
E: monarch@dordrecht.nl
W: www.dordrecht.nl/archeologie.nl / www.facebook.com/DordrechtOndergronds

© Gemeente Dordrecht, 2017

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoud

1 Inleiding	5
1.1 Onderzoekskader	5
1.2 Administratieve gegevens	5
2. Gegevens onderzoeksgebied	7
2.1 Plan- en onderzoeksgebied en huidig grondgebruik	7
2.2 Geplande werkzaamheden	8
3. Bureauonderzoek	9
3.1 Archeologische verwachting	17
4. Doel en vraagstellingen	19
5. Veldwerk	21
5.1 Methoden	21
5.2 Onderzoekresultaten	21
5.2.1 Bodemopbouw	21
5.2.2 Archeologie	24
6. Conclusies en aanbevelingen	25
Literatuur	27
Begrippen en afkortingen	29
Bijlage 1: boorbeschrijvingen	30

Het plangebied in 2016 gezien vanaf het erf van de hoeve Overkamp (foto: C. Weijs, vakteam erfgoed).

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

Op 19 januari 2017 is in het plangebied 'PO-locatie Achterweg 2-2a' te Dordrecht een archeologisch booronderzoek uitgevoerd. Dit gebeurde in het kader van een verbouw- en nieuwbouwplan van een woning. wordt wordt dConform het bestemmingsplan geldt voor het plangebied de dubbelbestemming archeologie met de waarde archeologie 3 (WR-A-3). Hieraan gekoppeld zit een onderzoeksplicht voor bodemingrepen die dieper gaan dan 100cm beneden maaiveld. Door de geplande werkzaamheden kunnen archeologische waarden worden verstoord, waardoor dus is archeologisch vooronderzoek verplicht is.

Op de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Dordrecht is te zien dat het plangebied ligt op een locatie waarvoor een hoge verwachting op aanwezigheid van archeologische resten uit (met name) de Late Middeleeuwen geldt. Voor de oudere perioden IJzertijd en Romeinse tijd geldt een onbekende tot middelmatige verwachting.

In opdracht van Projectmanagement (IPM) is door het vakteam erfgoed van de gemeente Dordrecht een archeologisch onderzoek uitgevoerd.¹ Dit bestond uit een bureauonderzoek en een verkennend en karterend, inventariserend booronderzoek.

Het doel van het veldwerk was het inventariseren van de kans dat er bij de graafwerkzaamheden archeologische waarden worden verstoord. Dit document betreft de rapportage van het onderzoek. Voorafgaand aan het veldwerk is een bureauonderzoek uitgevoerd op basis waarvan een archeologische verwachting is opgesteld. Deze verwachting is door middel van het booronderzoek in het veld getoetst.

1.2 Administratieve gegevens

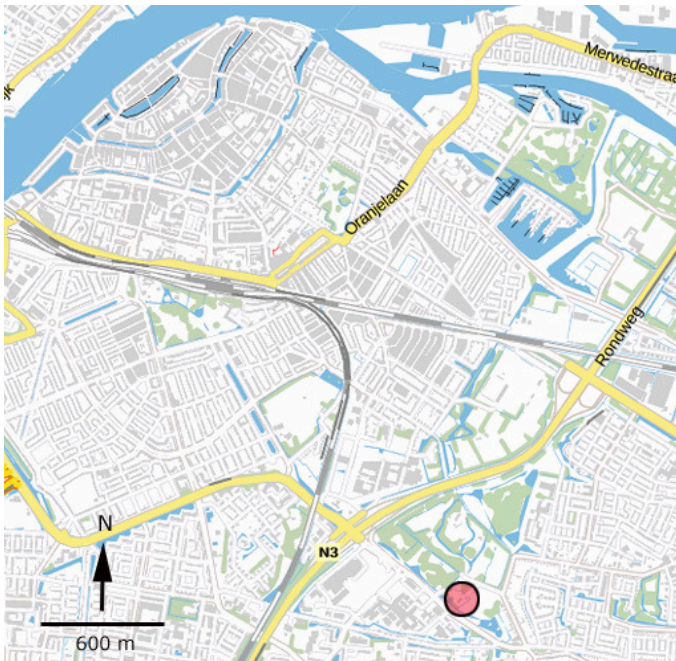
Aard onderzoek:	Bureauonderzoek en verkennende grondboringen
Projectcode:	1702
ARCHIS:	Onderzoeksmeldingsnr. 4029153100
Periode:	Nieuwe Tijd
Datum onderzoek:	19 januari 2017
Gemeente/wijk:	Dordrecht/Dubbeldam
Straat:	Achterweg 2-2a
Provincie:	Zuid-Holland
Kaartblad:	44A
RD centrum coördinaat:	106.729 / 422.889
Opdrachtgever:	Projectmanagement, IPM
Contactpersoon:	dhr. B. de Boer (projectmanager)
Uitvoerder(s):	Gemeente Dordrecht, Vakteam Erfgoed/Archeologie
Medewerker:	dhr. M.C. Dorst
Bevoegde overheid:	Gemeente Dordrecht
Autorisatie onderzoek:	dhr. W. Zijlstra (manager Stadsontwikkeling)
Autorisatie rapport:	mevr. J. Hoevenberg (senior archeoloog)
Archivering:	Digitaal: Archief Vakteam Erfgoed/archeologie E-depot Nederlandse Archeologie http://www.dans.knaw.nl) Analoog: Archief Gemeente D Dordrecht/Stadsontwikkeling / Vakteam Erfgoed

¹ Onderzoeksplicht geformuleerd in archeologisch advies nr. 17A15 (mevr. J. Hoevenberg, gemeente Dordrecht), conform Bestemmingsplan geldt vrijstelling tot 70 cm – mv en tot 50 m².

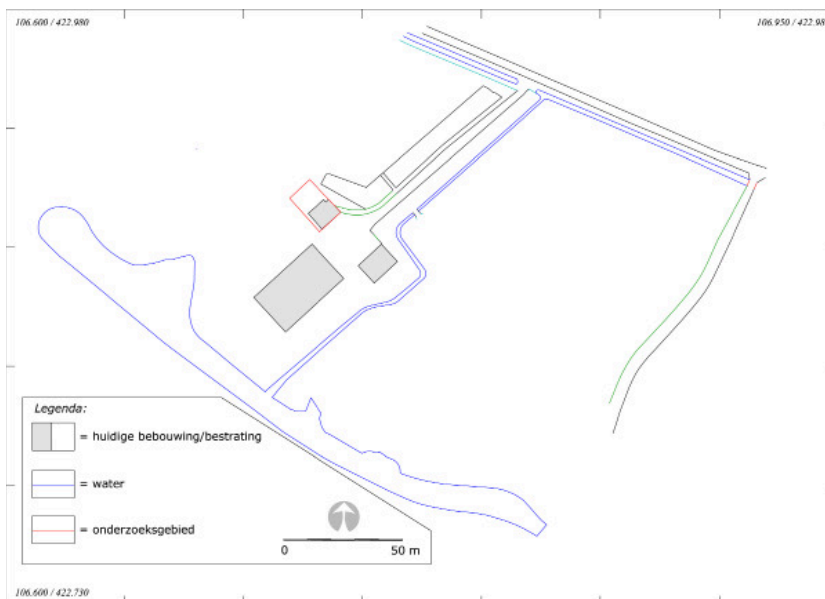
2. Gegevens onderzoeksgebied

2.1 Plan- en onderzoeksgebied en huidig grondgebruik

Het totale plangebied betreft het perceel aan de Achterweg 2-2a in de wijk Dubbeldam te Dordrecht (afb. 1 en 2). Op het perceel zijn drie panden aanwezig; in het zuidoosten een woonhuis, in het zuiden een grote schuur en in het noordwesten een koetshuis. Het plan- en onderzoeksgebied betreft het koetshuis, een gemeentelijk monument. Dit zal worden verbouwd tot woonhuis. Aan de westzijde zal een deel worden aangebouwd. Het uitpandige deel van het onderzoeksgebied heeft een afmeting van 15 x 15 m. Momenteel is hier sprake van een groenzone met enkele bomen.

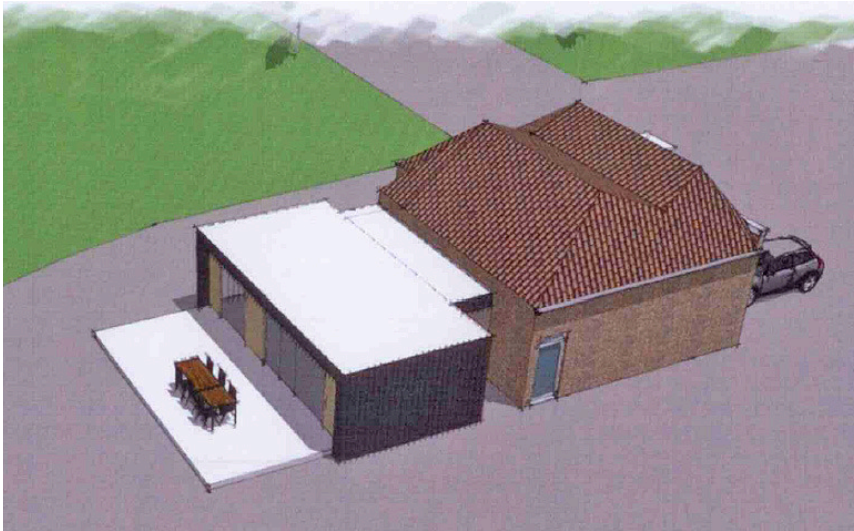
Afb. 1. De ligging van het plan- en onderzoeksgebied in Dordrecht (rood).

Afb. 2. Het onderzoeksgebied in detail.

2.2 Geplande werkzaamheden

Aan de westzijde van het koetshuis zal een deel worden aangebouwd. Deze zal door middel van een korte "sluis" worden verbonden met het koetshuis. Voornamelijk is alleen een schetsontwerp bekend (afb. 3).² De exacte verstoringsdiepte was ten tijde van het onderzoek niet bekend. Voorlopig wordt er vanuit gegaan dat er sprake zal zijn van een maximale bodemverstoring van 1 m – mv zijn. Inpandig zullen ook aanpassingen plaatsvinden. Het koetshuis zelf zal worden verbouwd tot woonhuis. Ook de diepte van de inpandige verstoring was ten tijde van het onderzoek nog niet bekend.

Afb. 3. Een schetsontwerp van de geplande nieuwbouw aan de westzijde van het bestaande koetshuis. Boven is de oprijlaan naar de Achterweg te zien (Uit: schetsontwerp Muller bouwtechnisch tekenbureau, d.d. 17-6-2016).

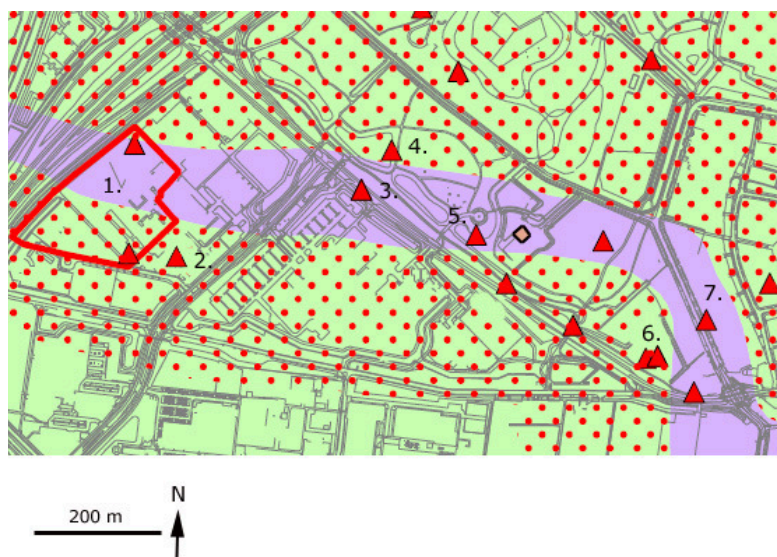
² Door: Muller, bouwtechnisch tekenbureau ontwerp & advies, d.d. 17-6-2016. Zoals aangeleverd door dhr. B. de Boer, 16 januari 2017.

3. Bureauonderzoek

Bodemopbouw en landschappelijke geschiedenis

Op de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Dordrecht (2009,) is het onderzoeksgebied gelegen in een zone waarvoor een hoge liggend kans op aanwezigheid van archeologische waarden geldt. Het gaat om stroomgordelafzettingen van de rivier de Dubbel. Indien er sprake is van oudere (rest)geul en oeverwalafzettingen dan kan hierop sprake zijn bewoningssporen uit de IJzertijd en Romeinse Tijd. Als hierop (ook) jongere oeverwalafzettingen aanwezig zijn dan kunnen hierop bewoningssporen aanwezig zijn uit de Late Middeleeuwen. Als in het onderzoeksgebied sprake is van de middeleeuwse (rest)geul dan is er sprake van een zeer lage kans op bewoningssporen.

Op afbeelding 4 is bij benadering de ligging van de (laat) Middeleeuwse geul van de Dubbel te zien. Hierop zijn ook de bekende archeologische vindplaatsen te zien.

Afb. 4. Het onderzoeksgebied weergegeven op de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Dordrecht (oranje). Het is gelegen binnen de afzettingen van de jonge stroomgordel van de Dubbel (paars). De rood-gestippelde zones geven de (uitloop)zones aan waar ook nog (oudere) stroomgordelafzettingen van de Dubbel aanwezig kunnen zijn. Daarbuiten is sprake van een lagergelegen komgebied (groen). De rode driehoeken zijn bekende onderzoekslocaties, de vindplaatsen met een nummer zijn in de tekst besproken. De rode contour geeft de grens van een archeologisch monument aan; het gebied rondom de kerk van het middeleeuwse dorp Kruiskerke.

In het gebied is zeker sprake van bewoning op de beide oevers van de Dubbel. Het is archeologisch vastgesteld dat er sprake is van bewoning in de Romeinse Tijd en mogelijk ook al de Vroege en/of Midden IJzertijd. Dit is aanwezig op de vindplaats Gezondheidspark op circa 500 m ten westen van het onderzoeksgebied. Hier waren ook de resten aanwezig van het historische, in 1421 verdrongen dorp Kruiskerke/Wolbrandskerke (AMK-terrein van provinciaal archeologisch belang, afb. 4, nr. 1).³ Het gaat om de resten van een kerk met kerkhof, die achter een lage dijk op het hoogste deel van de oeverwal lag. Vermoedelijk zijn ook resten van ten minste één boerderij aanwezig. In het dijklichaam zijn verschillende uitwateringsduikers gevonden. Het lager-gelegen komgebied was in gebruik als landbouw- en weidegrond. Vóór de dijk was een overstromingszone aanwezig die als uiterwaard kan worden geïnterpreteerd. Ook hier zijn verschillende sporen van gebruik in de middeleeuwen aangetroffen.

Daarnaast zijn op deze locatie ook resten van bewoning uit de Romeinse periode en mogelijk de Late IJzertijd aangetroffen (afb. 4, nr. 2).⁴ Deze zijn geassocieerd met de iets dieper gelegen, oudere oeverwalafzettingen van de Dubbel. Er zijn enkele scherven aangetroffen

3 Dorst & Bosman 2013, Dordrecht projectcode 1008-1. Hos & Dorst 2010.

4 Dorst & Bosman 2013, Dordrecht projectcode 1008-1.

van een pot uit de Vroege en/of Midden IJzertijd. Daarnaast wijst de vondst van een vondstconcentratie uit de Romeinse periode mogelijk op de aanwezigheid van een gebouw in de directe omgeving; mogelijk een villa/boerderij. De vondsten betreffen een grote hoeveelheid keramiek en metaal waaronder munten, een fibula, dissel, pincet, lepelsonde, zegelring en een met een vogelkop gedecoreerd fragment van een scheermes. Daarnaast is ook dierlijk botmateriaal en een leren schoen gevonden. Opvallend was de grote hoeveelheid bouwmateriaal waaronder dakpannen, tegels en een fragment van een *tubulus*; een deel van een muurverwarmingsbuis. De Romeinse bewoning is te dateren tussen circa 150 en 200 ná Chr.

Op de locatie van het politiebureau aan de Overkampweg 109 is vastgesteld dat er sprake is van een jonge (rest)geulafzetting van de Dubbel (afb. 4, nr. 3).⁵ De afzetting is aan de hand van een aanwezige brakwaterkorkel gedateerd tussen 901 en 1220. Dit is niet in overeenstemming met de verwachte datering van circa 1421. Mogelijk gaat het hier om een oudere overstroming (uit 1288?) van het gebied. In het gebied ter hoogte van de Burgemeester Jaslaan is vastgesteld dat hier (ook) sprake is van een oudere overstroming waarna de initiële middeleeuwse bewoning hier al eerder ophield. Hier is de zoutwaterafzetting met brakwaterkorkels gedateerd tussen 1193 en 1252.⁶

Ten noorden daarvan zijn tijdens de aanleg van de vijvers aan de noordzijde van de Overkampweg in 2006 ook archeologische waarnemingen gedaan (afb. 4, nr. 4).⁷ Ook hier was sprake van een (noordelijke) oeverwalfase van de Dubbel met op één locatie een bos rijnshout dat met palen was vastgezet. Rondom is keramiek, baksteenfragmenten en een munt gevonden dat dateert uit de periode tot circa midden 13e eeuw. De munt betreft een zilveren maille uit Lille geslagen tussen 1220 en 1259. Ook werd vastgesteld dat hier sprake is van een (oudere) doorbraak in de noordelijke oeverwal van de Dubbel. Deze doorbraak dateert volgens Van der Esch uit de periode vóór de verkaveling in de Late Middeleeuwen en is dus mogelijk Vroeg Middeleeuws of Romeins. Het oude, verdrongen landschap ligt hier op circa 2,4 m – mv. Even ten westen hiervan (op circa 50 m van het onderzoeksgebied) zijn in 1999 ook waarnemingen gedaan in een droegelegde sloot van het Overkamppark (afb. 4, nr. 5).⁸ Hier is sprake van een veenafzetting op (oudere) geul- en oeverwalafzettingen. Vermoedelijk gaat het om een (of de oudste) geulfase van de Dubbel. Er zijn verschillende verkavelingssloten (en/of) kreken waargenomen met daarin tenminste keramiek, baksteen en dierlijk afval uit de Middeleeuwen. Vermoedelijk gaat het om sloten die zijn ingegraven in de top van het veenpakket. Daarnaast is er ook een ijzeren drietand in één van de sloten gevonden. Het ingravingsniveau en dus de datering van de betreffende sloot wordt echter niet vermeld. Wel is duidelijk dat het oude, verdrongen landschap ligt tussen 1,6 en 1,9 m – mv. Er is dus op deze locatie sprake van een (jonger komklei-op-) veenpakket op oudere geul- en oeverwalafzettingen van de Dubbel. Het is niet bekend of hier sprake is van de noord- of zuidoever (ten tijde van de Middeleeuwse ontginningen). Vermoedelijk gaat het om de zuidelijke oever.

Ter hoogte van de Ecozone terrein De Vlaming op 250 m ten zuidoosten van het onderzoeksgebied is sprake van de (uiterste, zuidwestelijke) oeverzone van de Dubbel (afb. 4, nr. 6).⁹ In het westelijk deel van het terrein is sprake van een veengebied met daarin dieper gelegen nog oudere oeverafzettingen van een oudere fase van de Dubbel. In het oostelijk deel van het terrein is de (middeleeuwse) (rest)geul van de Dubbel aanwezig. Hierin is ook een afzettingsslaag met brakwaterkorkels aanwezig die geassocieerd kan worden met de St. Elisabethsvloed en dateert uit de periode tussen 1421 en 1424.

Nog meer naar het oosten, ter hoogte van de Burgemeester Jaslaan is de rest van de Dubbelgeul aanwezig met op de locatie van het Burgemeester Beelaertspark de oostelijke

5 Zuidhoff en Weerts 2006, Dordrecht projectcode 0603.

6 Weerts et. Al. 2003. Er is bij de datering rekening gehouden met het reservoir-effect, Dordrecht projectcode 0311.

7 Van der Esch, 2007, Grondig Bekeken Jaargang 22, nr. 1, pag. 16-21. Dordrecht projectcodes 0620, 0621 en 0622.

8 Van der Esch, 2000, Grondig Bekeken Jaargang 15, nr. 1. Dordrecht projectcode 9906.

9 De Boer & Weerts 2006, Hoevenberg 2010, Dordrecht projectcodes 0605 en 1006.

oeverzone van de rivier (afb. 4, nr. 7).¹⁰. Op deze oever is sprake van (mogelijk) bewoning uit de Romeinse Tijd gezien de vondst van een fibula uit de 2^e – 3^e eeuw en zeker sprake van middeleeuwse bewoning vanaf circa de 11^e eeuw tot 1275. Ook is de aanwezigheid van een dijk uit deze periode is vastgesteld, eventuele huizen hierop – of aan zijn niet waargenomen.

Problematisch binnen het hele verhaal van al deze archeologische onderzoeken en waarnemingen is dat voor dit gebied nog deels onduidelijk is waar de middeleeuwse (rest)geul van de Dubbel stroomde. Deze is bekend voor de locatie Gezondheidspark en de Burgemeester Jaslaan. Het is niet bekend hoe deze stroomde in het tussenliggende gebied en voor het deel van de Burgermeester Jaslaan is zelfs niet duidelijk wat de stroomrichting was. Dit betekent dat we voor het gebied ertussen alleen weten dat er sprake is van een zone met oudere (rest)geul- en oeverwalafzettingen met (lokaal?) daarop een veenafzetting en daarop (waarschijnlijk) een jongere komkleilaag van de Dubbel. Het is dus niet bekend of dit de noordelijke of de zuidelijke oeverwalfase van de middeleeuwse Dubbelgeul betreft. Waarschijnlijk is in dit gebied sprake van sterk meanderende bochten in de rivier met als resultaat een vlechtwerk van stroomgordelafzettingen van verschillende ouderdom. Het vergt nog veel onderzoeken om de verschillende fases van stroomgordelafzettingen van de Dubbel hier goed in beeld te krijgen.

Samengevat zal de bodemopbouw in het onderzoeksgebied er, van onder naar boven, naar verwachting als volgt uitzien.

- In het hele onderzoeksgebied zal sprake zijn van een verdrongen jongere komklei-op-veenlandschap met daaronder oudere stroomgordelafzettingen van de (oudste) fase van de Dubbel. De komkleilaag zal aanwezig zijn tussen 1,6 en 2,4 m – mv. Het gaat hier om een afzetting waarvan de ouderdom niet geheel duidelijk is.
- Er kan sprake zijn van (oudere, Romeinse?) zijtakken van de Dubbel die hier het komgebied in stroomden.
- Bovengenoemde afzettingen zijn afgedekt door het zogenoemde Merwededek, de afzettingen van het Bergsche Veld/de Biesbosch. Deze zijn afgezet in de periode dat het gebied ná de St. Elisabethsvloeden van 1421-1424 onder water kwam te staan. De afzettingen dateren van ná 1421 tot circa het laatste kwart van de 16^e eeuw / 1603. Dit zijn de jongste afzettingen van de Formatie van Echteld. Deze afzetting stopte definitief toen in 1603 de Oud-Dubbeldamse polder werd gerealiseerd. De top van deze afzettingen betreft het huidige maaiveldniveau.

Bekende historische en archeologische gegevens

Het onderzoeksgebied is gelegen op de grens van de stroomgordel van de rivier de Dubbel. De rivier ontstond vermoedelijk rond 800-250 vóór Christus.¹¹ De rivier had een meanderend karakter en stroomde van zuidoost naar noordwest. De oeverzones waren een favoriete nederzettingslocatie omdat ze ten opzichte van het lager gelegen komgebied juist de hogere delen in het landschap waren. Daarnaast waren de rivieren ideaal voor het transport van mensen, landbouwproducten en andere handelsgoederen. De rivieren die hier stroomden hebben geen hoge oeverwallen op het (niet-geërodeerde) veenlandschap afgezet. Lokaal kunnen wel dikke pakketten rivierafzettingen voorkomen, maar deze lijken alleen te zijn afgezet binnen de maximale stroombreedte van de rivier en kunnen worden geïnterpreteerd als een soort kronkelwaardafzetting. Het zijn natuurlijke verlandingen van oudere geullopen en deze sedimenten zijn voornamelijk afgezet op locaties waar de stroomsnelheden afnemen na een stroomgordelverlegging. Aansluitend zijn bij hogere waterstanden op de oudere (rest)geulafzettingen nog jongere oeverwallen opgebouwd. Het is duidelijk dat de Dubbel in dit gebied nogal eens haar geul heeft verlegd. Er is op verschillende locaties sprake van (mogelijke) bewoning op verschillende fases van Dubbel stroomgordelafzettingen. Er zijn aanwijzingen voor bewoning gedurende de IJzertijd en Romeinse Tijd waarvan de afzettingen later zijn verspoeld/verstoord door geulverleggingen.

¹⁰ Van der Esch & Koorevaar, 1995, Dorst, 2010, Dordrecht projectcodes 9513 en 1004.

¹¹ Dit is gebaseerd op de vondst van scherven uit de Vroege en/of Midden IJzertijd op de zuidelijke oever van de Dubbel. De rivier is dus waarschijnlijk in de Vroege IJzertijd gevormd. Dorst & Bosman 2013.

Daarna is er ook sprake van bewoning gedurende (mogelijk) de Vroege Middeleeuwen en de Late Middeleeuwen. Er is op drie locaties sprake van middeleeuwse bewoning, namelijk aan de Dubbelsteynlaan-West (Mokveld, het vermoedelijke dorp Erkentrudenkerke), het Burgemeester Beelaertspark (bewoning tot midden 13^e eeuw) en het Gezondheidspark (het dorp Kruiskerke, tot 1421). Mogelijk is hier sprake van bewoning op wisselende locaties op basis van de loop van de actieve geul van de Dubbel.

Vanaf circa de 10^e-11^e eeuw werd begonnen met het in cultuur brengen van het veenlandschap, waardoor het geschikt werd voor grootschaliger bewoning en landbouw. Zo ontstond uiteindelijk in 1283 de Grote Waard. De aanleg van kaden en dijken langs de rivieren in dit rondom bedijkte gebied was waarschijnlijk een eerste noodzaak om het land te beschermen tegen overstromingen. Vervolgens zijn ook achter- en zijkaden (zijdewinde) en uitwateringssluizen aangelegd. De ontginning en de ermee gepaard gaande ontwatering hadden inklinking van het klei-op-veenlandschap tot gevolg, waardoor het land binnen de Grote Waard steeds lager kwam te liggen. De waterbeheersing werd dus steeds belangrijker, de rivieren moesten buitengehouden en gecontroleerd kunnen worden en regenwater moest adequaat worden afgevoerd. Ook langs de Dubbel is vermoedelijk een dijk aanwezig geweest. Dit is echter tot op heden nog niet met zekerheid vastgesteld, maar is gebaseerd op de aanwezigheid van verschillende duikers op de vindplaats Gezondheidspark.¹²

Door (illegale) moertering¹³ en een veranderende waterhuishouding in de rivieren, onder andere door de aanleg van de dammen, kwamen de buitendijken van de Grote Waard nog extra onder druk te staan. Het drooghouden van de waard bleek uiteindelijk niet mogelijk en mede ten gevolge van de St. Elisabethsvloeden 1421-1424, overstroomden grote delen. Door dit zoute water konden er in de lagere delen van het overstroomde landschap, met name in de riviergeulen en de sloten, brakwaterkorkkels leven. Deze komen vaak in grote aantallen in de bovenste, sterk organische opvullingen voor. Aangezien het milieu kort daarop weer verzoette, zijn deze korkkels niet volgroeit en komen ze voor in levenshouding.¹⁴ Gezien de (brakke- of) mariene oorsprong kan deze laatste opvulling met brakwaterkorkkels mogelijk gerekend worden tot de Formatie van Naaldwijk. Als gevolg van de overstromingen werd de landbouwgrond economisch onbruikbaar en uiteindelijk als verloren beschouwd en opgegeven. Tijdens of direct na de overstromingen tussen 1421-1424 werden de nederzettingen verlaten. Toen ook de dijk langs de Merwede doorbrak veranderde de Grote Waard in een ondiep zoetwatergetijdengebied, het Bergsche Veld/de Biesbosch.¹⁵ Alleen de stad Dordrecht bleef droog en was gedurende deze periode een eiland in dit binnenwater.

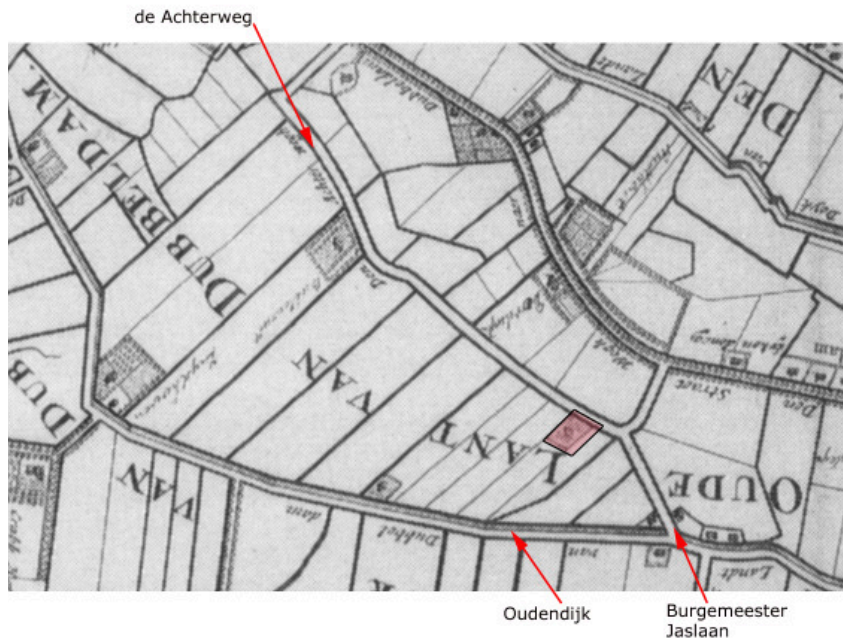
In de periode dat het buitengebied onder water stond, is een pakket grijze klei en zand afgezet; het zogenoemde Merwededek. Dit zijn de jongste afzettingen die gerekend worden tot de Formatie van Echteld. Het water heeft in dit gebied tot 1603 vrij spel gehad. In dat jaar is de Oud-Dubbeldamse polder gerealiseerd en is er weer sprake van bedijkt en in cultuur gebracht land (afb. 5). In de nieuwe polder werden al vroeg grote buitenplaatsen van de stedelijke elite gebouwd. De vroegste kaart waarop op de onderzoekslocatie bebouwing aanwezig is, dateert van ná 1717 (afb. 5). Op een vergelijkbare kaart uit 1673 van Van Nispen is deze nog afwezig. Het gaat om de boerderij Overkamp die dus tussen 1673 en circa 1717 is gebouwd.

12 Hos & Dorst 2010, Dorst 2012b.

13 Moertering is het afgraven van het veen voor brandstof (turf).

14 Het gaat om de tweekleppige *Cerastoderma glaucum* die worden aangetroffen alsof ze in leven waren; dus in een kolonie waarin vrijwel alle exemplaren met gesloten kleppen aanwezig zijn.

15 De Biesbosch is een restant van dit getijdensysteem.

Afb. 5. De onderzoekslocatie bij benadering weergegeven op een kaart van Mattheus de Vries van ná 1717. Op de locatie is nu bebouwing aanwezig.

De oudst bekende (vermoedelijke) vermelding van de hoeve dateert uit 1726 en maakt ook ook melding van de (vermoedelijk) oudste eigenaar van de hoeve: *"Op Saturdag den 30 november, 'smorgens ten half 10 uuren, zal men by veylinge verkopen een groote party zeer sware en gave ipe bomen, staende buyten Dordregt in 't oude land van Dubbeldam, op de woning van de Hr. Cornelis de Witt, gelegen aen den agterweg.."*¹⁶

Uit 1762 is een vermelding bekend uit het gaarderboek waarin staat dat er mogelijk een deel is geamoveerd. Daarnaast is uit 1770 een taxatie bekend voor de erfgenamen van Cornelis de Witt. Hierin worden een woning, boerenhuis, schuur en berg met de landerijen genoemd. Later, in 1789 wordt het landgoed daadwerkelijk openbaar geveild. In de bekendmaking wordt de hoeve beschreven aangehaald als zijnde een *"hofstede of boerenwoning"* en wordt betreffende de bebouwing gesproken over: *"...een woonhuis [met] kelder-keuken en zolder daarboven, Melkhuis en Melkkelder, een Schuur, Woon- en Wagenkeet.."*¹⁷

Voor wat betreft de bebouwing van het onderzoeksgebied kan het gaan om het hier genoemde melkhuis (met melkkelder) en/of de woon-/wagenkeet. Het is ook goed mogelijk dat de vermelde functies waren gesitueerd in één en hetzelfde pand.

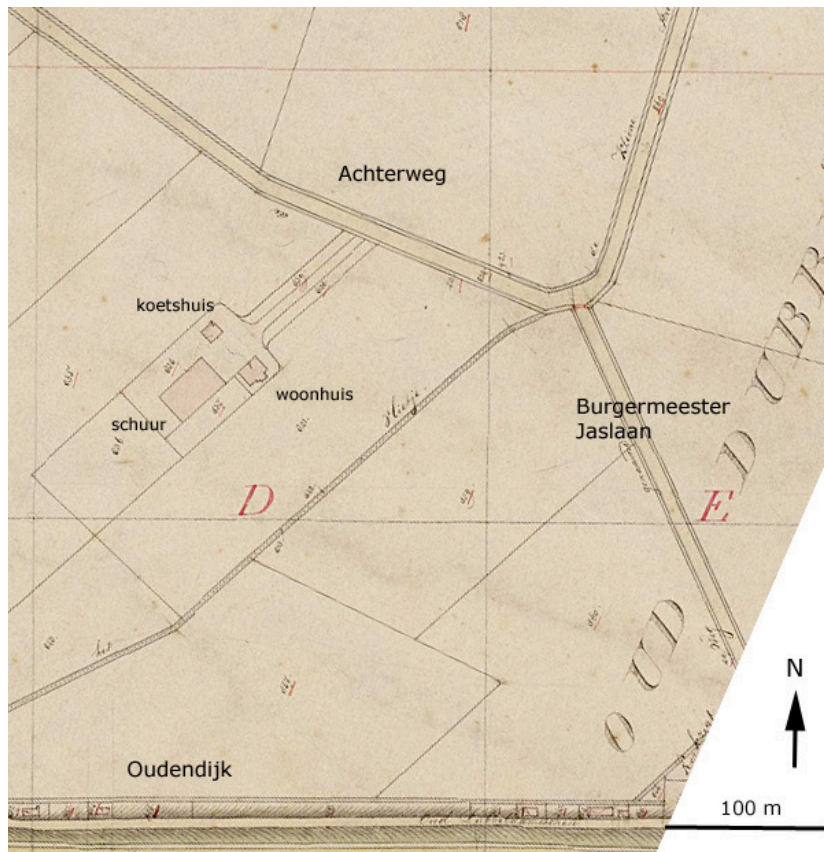
Het landgoed komt vervolgens in bezit van Dirk van der Linden. In latere jaren zou de hoeve mogelijk in bezit zijn van de familie Van de Wall Repelaer die ook de nabijgelegen 17^e -eeuwse buitenplaats Dordwijk in bezit had.¹⁸ De hoeve Overkamp zou vanaf toen worden bewoond door verschillende pachters.

Tot in de 19^e eeuw blijft de situatie ongewijzigd en , maar pas op de kadastrale minuut uit 1811-1832 wordt is de aard van de bebouwing duidelijkgoed te zien (afb. 6). Er is te zien dat er drie panden zijn: in het oosten het woonhuis, in het westen het koetshuis? en ten zuiden daarvan een grote schuur. Het erf is via een lange oprijlaan toegankelijk vanaf verbonden met de de Achterweg, die van oorsprong de 17^e -eeuwse ontginningsas was.

16 Uit: de Amsterdamse Courant 26-11-1726, zoals aangehaald in Van Rossum 2017, in prep.

17 Uit: de Amsterdamse Courant 23-06-1789, zoals aangehaald in Van Rossum 2017, in prep.

18 Van den Hoek 2006, 251-255.

Afb. 6. De locatie van het onderzoeksgebied op de kadastrale minuut van 1811-1832.

Ook is bekend dat de hoeve Overkamp een rol speelde gedurende de meidagen van 1940. In een afdelingsrapport over de dagen tussen 12 en 13 mei wordt het volgende duidelijk. Na de verovering van de Moerdijkbrug trokken de Duitsers snel op in de richting van Dordrecht. Vanuit de Alblasserwaard werd onder andere een onderdeel de legereenheid Korps van het Korps Rijdende Artillerie (4-II-KRA) per trein naar Dordrecht gestuurd om de vijandige opmars te stoppen.

Op zondag 12 mei 1940 werden de gevechtsbatterijen overgezet via over het Papendrechtse veer. Na enkele schermutselingen gaat de eenheid 4-II- KRA om 14.30 uur in stelling bij Overkamp te Dubbeldam. Van 15.00 uur tot 15.18 uur worden twee vuurstoten elk van 3 minuten afgegeven op zuid- en ooststrand van Krispijn, waarna branden uitbreken. Om 16.00 uur wordt de stelling bij Overkamp veranderd. Het wordt front zuidwest dat als "begeleidende artillerie" wordt ingezet om een vijandelijk mitrailleursoord bij Sluis onder vuur te nemen. De beide stellingen bij Overkamp zijn door zeer goede camouflage met netten niet ontdekt hoewel Duitse vliegtuigen op geringe hoogte overvlogen. Daarna werd 4-II-.KRA gelegerd in de boerderij Overkamp. De gevechtstrein werd aldaar aangetroffen en gedekt tegen vliegerwaarneming. Op maandag 13 mei 1940 krijgen ze opdracht om Dordrecht van de Moerdijk af te snijden. De eenheid 4-II- KRA verlaat de stelling en marcheert vanaf Overkamp langs de naar de Zeedijk. Het is niet met zekerheid bekend waar de stellingen van 4-II- KRA precies hebben gestaan.

Op één van beide dagen (of mogelijk al op 10 mei) wordt de grote schuur in brand geschoten (afb. 7). Deze wordt echter hetzelfde jaar al al direct weer opgebouwd. Op luchtfoto's van de RAF van februari 1945 is de nieuwe schuur goed al te zien (afb. 7).

Afb. 7. Boven: de hoeve Overkamp in de meidagen van 1940 met Nederlandse militairen vóór de afgebrande (en al opgeruimde) schuur (RAD inventarisnr. 552_316308). Onder: een luchtfoto van de RAF waarop de nieuwe schuur te zien is. Het koetshuis is rood omcirkeld.

De hoeve werd in 1975 verkocht aan de gemeente. Sindsdien zijn er nog enkele karakteristieke elementen van het koetshuis verdwenen. Op een foto uit 1982 is bijvoorbeeld nog de schoorsteen van een haard in het pand nog aanwezig (afb. 8).

Afb. 8. Het koetshuis (onderzoeksgebied) gezien vanaf de schuur in noordwestelijke richting. De nieuwbouw zal aan de, hier niet zichtbare, achterzijde plaatsvinden. Op deze foto is nog wel de schoorsteen van de haard nog aanwezig (RAD inventarisnr. 552_304639).

In oktober 2016 is door de bouwhistoricus C. Weijs van het vakteam erfgoed, gemeente Dordrecht een bouwhistorisch onderzoek in het koetshuis uitgevoerd.¹⁹ Hierbij werd onder andere vastgesteld dat er zeker oudere elementen in het pand aanwezig zijn zoals een tussenmuur en een kelder met tongewelf (afb. 9).²⁰ Ook bleek dat er (ten minste op één locatie, onder de huidige moderne plavuizenvloer nog twee oudere vloeren aanwezig zijn. Het gaat om een vloer van rode baksteen en één van gele baksteen, deze zijn gescheiden door een zandlaag. Onder de oudste vloer van gele baksteen is een puinlaag aanwezig. Gezien de baksteenformaten kunnen de vloeren uit de 17e - 19e eeuw dateren.

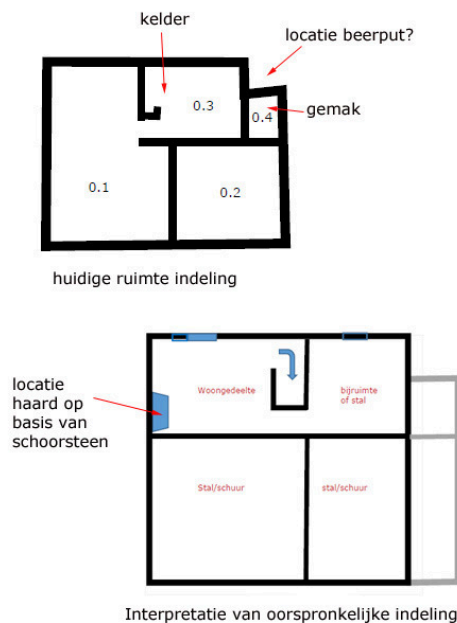

Afb. 9. De (vermoedelijk) 18^e -eeuwse kelder met links een laad- en loskoker in het koetshuis (Foto: C. Weijs, vakteam erfgoed, gemeente Dordrecht, oktober 2016).

¹⁹ Weijs 2016.

²⁰ Volgens Weijs daterende uit de 17^e -eeuw, deze kunnen mogelijk ook pas dateren vanaf het begin van de 18^e eeuw.

Dit zou voor een koetshuis vrij uitzonderlijk zijn, vandaar dat is gesuggereerd dat dit pand mogelijk (deels) het oorspronkelijke woon-/of zomerhuis uit de 17^e eeuw is geweest (afb. 10). Deze zou dan, eventueel in 1741, zijn omgebouwd tot koetshuis.²¹ Dit is echter niet waarschijnlijk. Aannemelijk is dat dit pand (mogelijk gebouwd in het begin van de 18^e eeuw) is gebruikt als melkhuys met opslag- en koelkelder en mogelijk in combinatie met de woon- en wagenschuur, zoals vermeld in de veilingaankondiging uit 1789. Het pand had dus vermoedelijk een dubbelfunctie waarbij een deel is gebruikt als woning en schuur voor landbouwwagen(s) en een deel waar melk werd verwerkt en melkproducten opgeslagen. De oorspronkelijke (functie)indeling van het pand is dan ook niet duidelijk (afb. 10).

Afb. 10. Boven: de huidige indeling van het koetshuis met daarin de locaties van de kelder en het gemak. Mogelijk heeft de vreemde hoek in het pand hiermee te maken en is hierin een beerput aanwezig. Onder: een interpretatie van de mogelijke indeling van het oorspronkelijke (18^e -eeuwse?) pand (Uit/naar: Weijs 2016). Het aangegeven functie van ruimten als "stal" is echter twijfelachtig.

3.1 Archeologische verwachting

Op grond van bovenstaande informatie kan geldt de volgende archeologische verwachting voor het plangebied worden opgemaakt:

1. In het plangebied kunnen vanaf 1,9 m – mv dieper gelegen dieper gelegen stroomgordelafzettingen van de rivier de Dubbel aanwezig zijn. Het dieper gelegen traject kan een oudere stroomgordelfase van de rivier zijn, mogelijk een geulfase die watervoerend was in de periode IJzertijd – Romeinse Tijd. Voor deze afzettingen geldt een onbekende tot matige verwachting op aanwezigheid van archeologische waarden uit de IJzertijd en Romeinse Tijd. De top zal bestaan uit jongere komkleiafzettingen van de Dubbel. Dit hoogste niveau zal gedurende de Late Middeleeuwen tot 1421 het leef- en looppniveau zijn geweest. Voor dit afzettingniveau geldt een hoge kans op aanwezigheid van bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen tot 1421.
2. Het oudere, verdrinken landschap zal zijn afgedekt door het jongste afzettingspakket, het Merwededek, dat is afgezet tussen 1421 en (hier) 1603. In de top hiervan (direct onder de bouwvoor) kunnen bebouwing- en erfsporen waaronder de erfgranssloot en beer- en waterputten aanwezig zijn uit de periode vanaf vermoedelijk het eerste kwart

21 Deze datum is afkomstig van de steen in de (afgebroken of afgedekte) heulbrug die vermoedelijk een verbouwingsdatum en/of eigenaarswisseling aangeeft.

van de 18^e eeuw tot heden. Inpandig zijn direct onder de huidige moderne plavuizen oudere vloeren en naar verwachting ook muur- en haardresten aanwezig uit dezelfde periode. Het gaat om de resten die behoren tot de oudste bebouwing van de hoeve Overkamp.

4. Doel en vraagstellingen

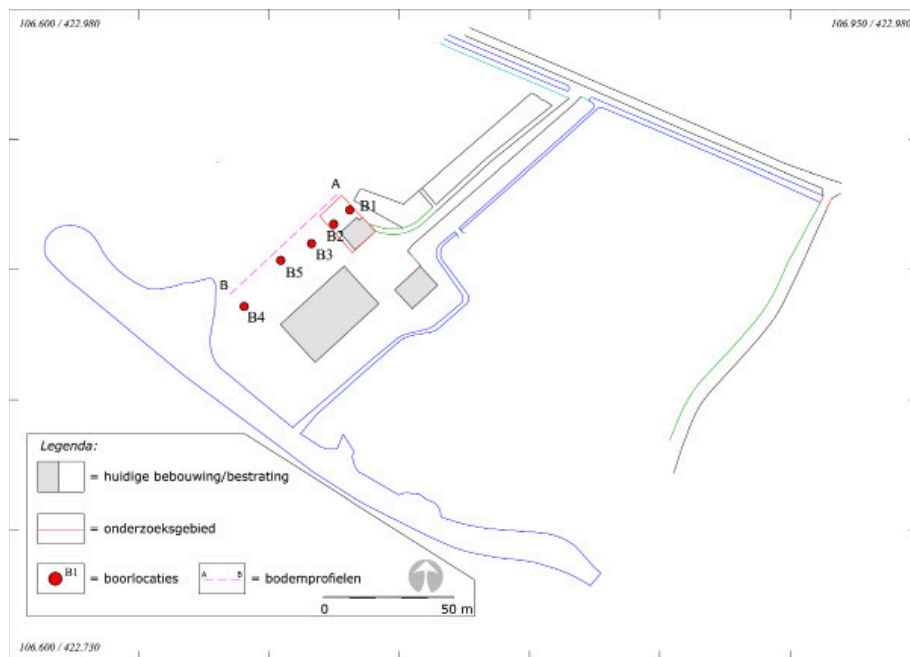
Het hoofddoel van het veldwerk is het. Voor het veldwerk zijn de volgende vraagstellingen geformuleerd:

- 1. Hoe is de algemene bodemopbouw vanaf het huidige maaiveld tot in het Hollandveen Laagpakket?*
- 2. Wat is de aard van de verschillende afzettingpakketten en de relatieve ouderdom daarvan?*
- 3. Zijn er aanwijzingen dat er bij de voorgenomen graafwerkzaamheden archeologische waarden kunnen worden verstoord?*
- 4. Zo ja, wat is de ligging, diepteligging, omvang en eventuele aard en datering van die archeologische waarden?*

5. Veldwerk

5.1 Methoden

Het veldonderzoek is uitgevoerd op 19 januari 2017. In totaal zijn er vijf boringen gezet in één boorraai, waarvan twee in het gebied waar de uitbreiding van het koetshuis zal plaatsvinden (afb. 11). De boringen zijn uitgevoerd met een Edelman boor van 7 cm \varnothing en een gutsboor van 3 cm \varnothing . De boringen zijn doorgezets tot maximaal 6 m – mv. De hoogtes van de boorlocaties ten opzichte van NAP zijn afkomstig van de AHN. Het onderzoek is uitgevoerd conform de richtlijnen van de KNA 4.0 (boorbeschrijving ABS).

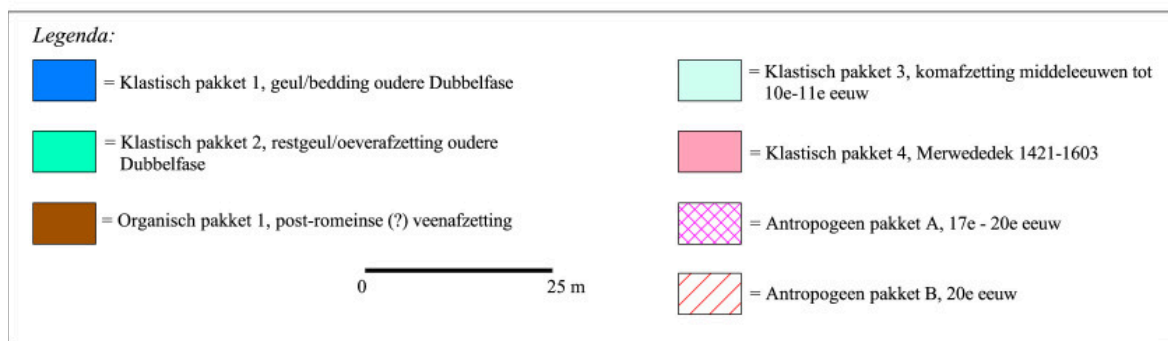
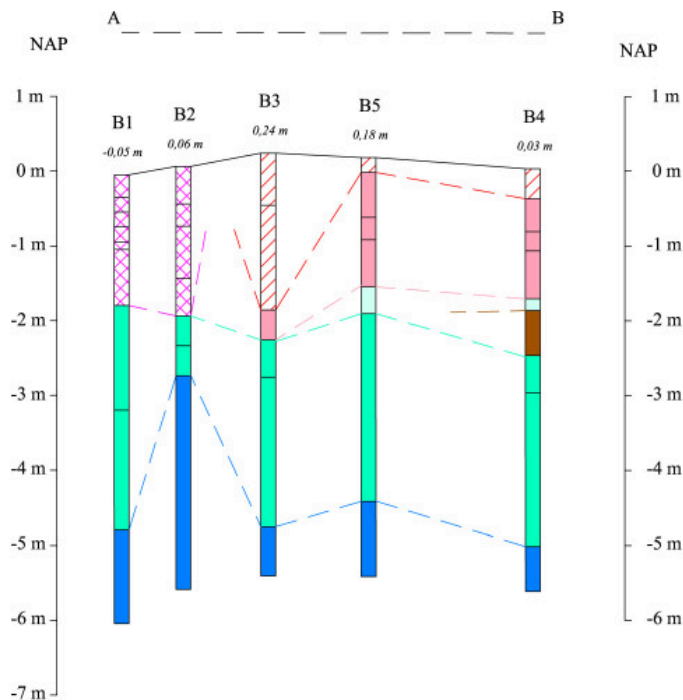
Afb. 11. De ligging van de boringen en boorraai vanaoran de gepresenteerde bodemprofiel.

5.2 Onderzoekresultaten

Als eerste zal de bodemopbouw worden besproken, gevolgd door de archeologische aspecten.

5.2.1 Bodemopbouw

Alle boringen zijn doorgezets tot maximaal 6 m mv in de aangetroffen stroomgordelafzettingen. Hieronder volgt, van onder naar boven, een beschrijving van de zeven bodemeenheden die zijn onderscheiden. In afbeelding 12 zijn deze eenheden weergegeven in de boorprofielen.

Afb. 12. De geo-archeologische interpretatie van de bodemopbouw. Voor de ligging van de bodemprofiel-raai, zie afbeelding 11.

Klastisch pakket 1 (Geulafzetting Dubbel, Vroege IJzertijd - Romeinse Tijd)

In alle boringen bestaat de diepst aangeboorde afzetting uit lichtgrijs, licht kleiig zand met veel dunne klei- en detrituslaagjes. De afzetting reikte tot ten minste circa 5 – 6 m - mv. In de boringen 2 - 5 kon niet dieper worden geboorde dan ca. 5 – 5,65 m - mv. Dit is waarschijnlijk omdat het diepergelegen traject geheel uit zand (zonder kleilaagjes) bestaat. Klastisch pakket 1 betreft een geul-/beddingafzetting van een onbekende fase / meander van de rivier de Dubbel. De top van de geulafzetting ligt rond de 5 m - NAP. De oriëntatie en maximale breedte hiervan zijn op basis van deze boorraai niet te geven. Vermoedelijk gaat het om de oudste fase van de Dubbel en zijn deze afzettingen te dateren in de periode IJzertijd - Romeinse Tijd. Het is aannemelijk dat de rivier vanaf deze tijd haat geul naar het zuiden heeft verlegd en dat de (antropogene) restgeul zoals die aanwezig is op het parkeerterrein van het Albert Schweitzer ziekenhuis ter hoogte van de vindplaats Gezondheidspark. Klastisch pakket 1 behoort tot de Formatie van Echteld en kan dateren uit de periode Vroege IJzertijd - Romeinse Tijd.

Klastisch pakket 2 (Restgeul/oeverwalafzettingen Dubbel, Vroege IJzertijd - Romeinse Tijd)

Klastisch pakket 2 betreft het (opvolgende) pakket restgeul- en oeverwalafzettingen van de bovengenoemde, oudere geulfase van de Dubbel. Het bestaat uit (bruin)grijze, matig siltige klei met (dikke) humeuze kleilagen, enkele zand- en detrituslensjes en spoelhoutjes. Het pakket is in alle boringen aanwezig en heeft een dikte van circa 2,5 - 3 m. In het noorden was de top hoger gelegen, op ten minste 1,79 m - NAP (B1, 1,75 m - mv). Hier is de top van de afzetting door menselijk handelen verstoord. De oorspronkelijk top hier kan gedurende

de Romeinse Tijd het leef- en loopniveau geweest zijn. In zuidelijke richting is de top lagergelegen aanwezig, namelijk op 2,46 m – NAP (B4, 2,52 m – mv). Hier was gedurende de Romeinse Tijd mogelijk sprake van een lagere gelegen oeverwalzone in een restgeul. Ook Klastisch pakket 2 behoort tot de Formatie van Echteld.

Organisch pakket 1 (Hollandveen Laagpakket)

Alleen in boring 4 is op de top van de restgeulafzetting een veenafzetting aanwezig. De afzetting bestaat uit lichtbruin, slecht ontwikkeld en matig kleilig veen. In het veen zijn houtresten aanwezig. Mogelijk gaat het hier om een (post-romeinse) veenafzetting in de lagere restgeul van deze Dubbelfase. Het pakket heeft een dikte van 60 cm. De top ligt tussen 1,87 m – NAP (1,9 m - mv). Organisch pakket 1 betreft, een mogelijk post-romeinse fase van het Hollandveen Laagpakket dat wordt gerekend tot de Formatie van Nieuwkoop.

Klastisch pakket 3 (Komafzetting Middeleeuwse Dubbel)

Klastisch pakket is aangetroffen in de boringen 4 en 5. Het bestaat uit lichtbruingrijs – grijsbruine (matig) siltige klei met humusvlekken, veenbrokjes en wortelhout. Deze komkleiafzetting is vermoedelijk afgezet vanuit de middeleeuwse geul van de Dubbel, ter hoogte van de parkeerterrein van het Albert Schweitzer ziekenhuis ter hoogte van de vindplaats Gezondheidspark. De top van de afzetting ligt tussen 1,54 m – 1,7 m - NAP (ca. 1,73 m – mv). Klastisch pakket 3 behoort tot de Formatie van Echteld en dateert mogelijk uit de periode van de Vroege Middeleeuwen tot de ontginningen in de 10^e – 11^e eeuw.

Klastisch pakket 4 (Merwededek, afzettingen van het Bergsche Veld)

Het oude (middeleeuwse) landschap is (licht?) erosief afgedekt door een pakket afzettingen dat is afgezet ten tijde van het Bergsche Veld. Het bestaat uit bruingrijs, kleilig zand en zandige klei met (sporadisch) zwarte, organische kleilagen en zoetwaterschelp waaronder de grote diepslak (*Bithynia tentaculata*). De afzetting heeft (ten minste in het zuiden) een dikte van circa 1,7 m. Klastisch pakket 65 is het zogenoemde Merwededek dat is afgezet ten tijde van het zoetwatergetijdengebied het Bergsche Veld/de Biesbosch. Dit zoetwatergetijdengebied ontstond na het doorbreken van de dijken ten tijde van de St. Elisabethsvloeden van 1421 en 1424. Op basis van kaarten kan gesteld worden dat er vanaf circa het derde kwart van de 16^e eeuw waarschijnlijk al geen aanwas van het pakket meer plaatsvond. Dit is zeker het geval vanaf 1603 toen de Oud-Dubbeldamse polder werd gerealiseerd.

Antropogeen pakket A

Dit bestaat vermoedelijk uit de, door menselijk handelen verstoorde, top van het bovengenoemde Merwededek. Ter hoogte van onderzoeksgebied reikt deze tot een diepte van 1,75 – 2 m – mv (B1 en B2). Het geroerde pakket bestaat uit bruin/grijs zandige klei en kleilig zand met daarin kiezelsteentjes, baksteenpuin, natuursteen bouw materiaal? (V1 in B1), houtskool en verbrand puin en keramiek (V2 in B2). Het keramiek betreft industrieel witbakkend aardewerk, mogelijk een fragment van een kopje. Sommige trajecten zijn doorworteld. De aard en ouderdom van het pakket is onduidelijk. Ook is niet duidelijk of er sprake is van een eenmalige verstoring. Gezien de aanwezigheid van brandpuin kan hier sprake zijn van een vergraving uit de periode (direct) ná het afbranden van de schuur in 1940. Echter, op basis van de boringen kan niet met zekerheid gesteld worden of er geen sprake is van een ingraving uit de 17^e – 18^e eeuw.

Antropogeen pakket B

De bovenste 20-40 cm in de andere boringen betreft de recente bouwvoor / verstroingen uit de late 20^e eeuw. In boring 3 was een sub-recente ingraving aanwezig die reikte tot een diepte van 2,1 m – mv. De grijze klei hier bevat kiezelsteen, baksteen en kleikluiten en ruikt sterk naar benzine/olie. Het is mogelijk dat het hier (ook) om een ingraving uit 1940 gaat.

5.2.2 Archeologie

Direct naast het koetshuis, waar de uitbreiding gepland is, is een antropogeen bodempakket aanwezig tot een diepte van 1,75 – 2 m – mv. In het pakket zijn verschillende archeologische indicatoren aanwezig, waaronder een fragment industrieel witbakkend aardewerk (zie boven, Antropogeen Pakket A). De exacte aard van het pakket is echter niet vast te stellen. Mogelijk gaat het om een dichtgeworpen erfscheidingssloot, die aanwezig lijkt te zijn (geweest) op de luchtfoto van de RAF uit 1940-1945 (afb. 7). Het kan dus gaan om een erfspoor van de oorspronkelijke (18^e) -eeuwse hoeve. Het kan echter ook gaan om een ingraving uit daaropvolgende perioden.

6. Conclusies en aanbevelingen

Op 19 januari 2017 is op een deel van het perceel aan de Achterweg 2 – 2a in de gemeente Dordrecht een inventariserend, archeologisch booronderzoek uitgevoerd. Dit is gedaan in het kader van de geplande verbouw van het aanwezige koetshuis en nieuwe aanbouw aan de westzijde. In totaal zijn er 5 boringen gezet. Voorafgaand is een bureauonderzoek uitgevoerd.

Ten aanzien van de geformuleerde vraagstellingen is het volgende geconstateerd:

1. Hoe is de algemene bodemopbouw vanaf het huidige maaiveld tot in het Hollandveen Laagpakket? Wat is de aard van de verschillende afzettingspakketten en de relatieve ouderdom daarvan?

In het onderzoeksgebied is sprake van een stroomgordelafzetting van de rivier de Dubbel. Het gaat om (dieper gelegen) geulafzettingen met daarop restgeul- en oeverwalafzettingen. Het gaat vermoedelijk om de oudste Dubbelfase die gedateerd kan worden in de periode Vroege IJzertijd en Romeinse Tijd. Ter hoogte van het onderzoeksgebied is de top van deze afzetting niet vastgesteld, aangezien deze was verstoord. De (verstoorde) top ligt hier tussen 1,75 en 2 m – mv. De oorspronkelijke top was mogelijk gedurende de Romeinse Tijd al een hoger gelegen leef- en looppniveau. Het is ook niet duidelijk of hier wel een jongere komkleiafzetting op aanwezig is geweest.

De geul van de Dubbel heeft zich vermoedelijk gedurende de Romeinse Tijd in zuidelijke richting verlegd. In één van de zuidelijke boringen is de aanwezigheid van een veenafzetting op/in de restgeul vastgesteld. Het kan hier gaan om een post-romeinse veengroEIFase.

Vanuit de jongere Dubbelgeul, die ongeveer lag ter hoogte van de parkeerplaats van het Albert Schweitzer ziekenhuis, is gedurende de Vroege Middeleeuwen tot de ontginningen in de 10^e – 11^e eeuw een dunne komkleilaag afgezet op de oudere stroomgordelafzettingen en het veenpakketje. De top van dit komkleigebied, rond 1,73 m – mv, was gedurende de Late Middeleeuwen het leef- en looppniveau.

Deze oudere afzettingen zijn afgedekt door het overstromingsdek van het Bergsche Veld (het Merwededek) dat is afgezet tussen circa 1421 en 1603.

2. Zijn er aanwijzingen dat er bij de voorgenomen graafwerkzaamheden archeologische waarden kunnen worden verstoord? Zo ja, wat is de ligging, diepteligging, omvang en eventuele aard en datering van die archeologische waarden?

In/op de oudere stroomgordelafzettingen van Dubbel die ten minste aanwezig zijn vanaf 1,75 m – mv kunnen bewoningssporen aanwezig zijn uit de periode IJzertijd – Vroege Middeleeuwen. In/op de top van de jongere komkleiafzetting van de Dubbel kunnen bewoningssporen aanwezig zijn uit de Late Middeleeuwen tot 1421. De top van deze afzetting kan in het onderzoeksgebied aanwezig zijn rond 1,5-1,75 m – mv. De komkleilaag is hier echter niet waargenomen door een latere verstoring.

In het hele onderzoeksgebied zijn bewoningssporen aanwezig uit de periode vanaf vermoedelijk het eerste kwart van de 18^e eeuw tot heden. Het gaat om bouwresten en erfsporen die behoren tot de hoeve Overkamp. Inpandig zijn, direct onder de huidige, moderne plavuizenvloer zeker vloeren, muren, een haardplaats en mogelijk (meer) kelders en putten aanwezig. Voor de locatie ten westen van het koetshuis, waar een aanbouw zal worden gebouwd, is het niet duidelijk of er sprake is van oude of (sub)recente bodemverstoringen.

Hier kan een van oorsprong 18^e – eeuwse erfscheidingsloot aanwezig zijn, maar kan ook gaan om een ander erfspoor van jongere datum. Het is niet duidelijk of er sporen van de stellingen aanwezig zijn uit de meidagen van 1940. De exacte aard en locatie hiervan en de exacte aard van de gevechtshandelingen direct rond de hoeve zijn ook niet geheel duidelijk. Er is in ieder geval sprake van een door mensen geroerd pakket dat reikt tot een diepte van 1,75 – 2 m – mv.

Het doel van dit onderzoek is als volgt omschreven:

Ten aanzien van de resultaten van het veldwerk dient te worden vastgesteld of er mogelijk archeologische waarden verstoord zullen worden. Zo ja, dan zal een aanbeveling geformuleerd moeten worden met betrekking tot de omgang met deze archeologische waarden.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek en het veldwerk kan het volgende gesteld worden:

Binnen de aangenomen maximale verstoringsdiepte van 1 m – mv zullen geen archeologische waarden uit de periode IJzertijd – Late Middeleeuwen worden verstoord. Wel is zeker dat er, binnen deze diepe bewoningssporen uit de Nieuwe Tijd zullen worden verstoord. Dit geldt zeker voor het inpandige deel van het monument. Hier zijn direct onder de huidige moderne plavuizen oudere muren, vloeren, haardplaatsen, goten, putten en kelders aanwezig. Voor de locatie van de nieuwe aanbouw is dit niet zeker. Er is vermoedelijk sprake van een erfspoor uit de periode eerste kwart 18^e eeuw – begin 20^e eeuw.

Er wordt geadviseerd om de aanwezige archeologische resten, zowel in- als uitpandig nader te onderzoeken tot de maximale verstoringsdiepte. Dit dient te gebeuren door middel van een opgraving.

De beslissing hierover wordt genomen na toetsing van dit rapport door de bevoegde overheid, de gemeente Dordrecht. Hierover dient contact opgenomen te worden met mevr. J. Hoevenberg, senior adviseur erfgoed van de gemeente Dordrecht, tel. (078) 770 4905.

Voor vragen over de bevindingen en conclusies in dit rapport kan contact worden opgenomen met dhr. M.C. Dorst, senior KNA-archeoloog van de gemeente Dordrecht, tel. (078) 770 4904.

Literatuur

- Boer, de G.H., M. Rietkerk, J.A. Schenk & B. Jansen, 2009: Stad en Slib. Het archeologisch potentieel van het Eiland van Dordrecht in kaart gebracht. Een archeologische verwachtings- en beleidskaart voor het buitengebied en de historische stad. RAAP-rapport 1672.
- Boer de, G.H. & H.J.T. Weerts, 2006: Burgemeester Jaslaan/Terrein De Vlaming Gemeente Dordrecht, Geo-archeologisch vooronderzoek: een bureau en inventariserend veldonderzoek, RAAP-rapport 1347, Amsterdam.
- Dorst, M.C., 2010: Gemeente Dordrecht, plangebied Burgermeester Jaslaan 12. Een archeologische begeleiding. *Dordrecht Ondergronds 15*. Gemeente Dordrecht.
- Dorst, M.C. & A.V.A.J. Bosman, 2013: Gemeente Dordrecht. Plangebied Gezondheidspark, deellocaties Amnesty Internationalweg 7-9 en Karel Lotsyweg 21. Een archeologisch onderzoek. *Dordrecht Ondergronds 17*. Gemeente Dordrecht, Afdeling Ruimtelijke Realisatie/ Archeologie.
- Hoevenberg, J. 2010: Dordrecht, Overkampweg-ecozone terrein de Vlaming. Waarneming van een laatmiddeleeuws ontginningstelsel. *Dordrecht Ondergronds Waarneming 5*.
- Esch, C. van der, 2007, Waarneming Overkamppark. *Grondig Bekeken Jaargang 22, nr. 1, pag. 16-21*.
- Esch, C. van der, 2000, Waarneming Overkamppark. *Grondig Bekeken Jaargang 15, nr. 1*.
- Esch, C. van der, & T. Koorevaar, 1995, Vissers aan de Dubbel. Opgravingen in het Burgermeester Beelaertspark in Dubbeldam. *Grondig Bekeken Jaargang 10, nr. 3, 12-40*.
- Hos, T.H.L. & M.C. Dorst, 2010: Zonnen op Gods akker. Archeologisch onderzoek van een laatmiddeleeuws nederzettingsterrein. Gemeente Dordrecht, plangebied Gezondheidspark. *Dordrecht Ondergronds 4*. Bureau Monumentenzorg & Archeologie.
- Rossem, C. van, 2017, *in prep.: Dordtse Buitenplaatsen*. Te publiceren.
- Weerts, H.J.T., P. Cleveringa, L. van Beurden & D.G. van Smeerdijk 2003: Datering van de Dubbel bij de burgemeester Jaslaan, Dubbeldam (gemeente Dordrecht), *TNO-rapport NITG 03-128-B*, Utrecht.
- Weijts, C., 2016: Bouwhistorische opname van het koetshuis van de Hoeve Overkamp, Achterweg 2a te Dordrecht. Vakteam Erfgoed, gemeente Dordrecht.
- Zuidhoff F.S. en H.J.T. Weerts, 2006: Dordrecht Overkampweg-Politiebureau. Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van boringen. *ADC Rapport 589*.

Begrippen en afkortingen

antropogeen	Door mensen gemaakt/gedaan/uitgevoerd, i.i.t. natuurlijk
Bergsche Veld	Zoetwatergetijdengebied ten zuiden van de stad Dordrecht, ontstaan na de Sint Elisabethsvloed van 1421 (verwijst naar Geertruidenberg, later Biesbosch genoemd).
brakwaterkokkel	Gidsfossiel voor de afzettingen van de Sint Elisabethsvloed 1421, zeker als deze tweekleppig en in levenshouding wordt aangetroffen. Het gaat om de tweekleppige <i>Cerastoderma glaucum</i> .
crevasse(afzetting)	Oeverwaldoorbraak (rivier) waarbij (opnieuw) zand is afgezet. Door de doorbraak is een afzetting ontstaan met sediment uit de oeverwal. Crevasse-afzettingen zijn hoger gelegen plekken in het landschap.
detritus	Substantie bestaande uit organische resten van planten en dieren.
donk	Rivierduin of natuurlijke verhoging in het landschap
Formatie van Echteld	Afzettingen vanuit rivier
Formatie van Nieuwkoop	Veenpakket (Hollandveen Laagpakket)
Formatie van Naaldwijk	Afzettingen vanuit zee
Grote Waard	De Grote of Hollandsche Waard was een landbouwgebied in Holland, aan de grens met Brabant. De waard ontstond in de 13e eeuw, na afdamming van de Maas bij Heusden en Maasdam en het aanleggen van een ringdijk. De Grote Waard omvatte de gebieden die tegenwoordig bekend staan als het Land van Heusden en Altena, het Eiland van Dordrecht, het oostelijk deel van de Hoeksche Waard en een stukje Noord-Brabant, ongeveer van Heusden tot Moerdijk.
hil/werf/terp	Woonheuvel of kunstmatige door mensen opgeworpen verhoging in het landschap, i.t.t. donk
indicator	Aanwijzing/vondst/voorwerp/object/spoor
inversierug	Oeverwallen en kreekbeddingen klonken gedurende de middeleeuwse ontginningen door hun grovere materiaal minder in dan de slappe, fijne klei ertussen, waardoor ze nu nog als ruggen in het landschap herkenbaar zijn. Deze 'omkering' in het landschap (oorspronkelijk een geul, nu een rug) wordt ook wel inversie (inversieruggen) genoemd.
klastisch	Verweerde/geërodeerde fragmenten van gesteente die zijn afgezet door water en wind
Merwededek	Gelaagd pakket klei- en zandafzettingen vanuit de rivier de Merwede, na de Sint Elisabethsvloed van 1421 (Formatie van Echteld). Specifiek voor het Eiland van Dordrecht.
Sint Elisabethsvloed	Stormvloed waarbij de zeedijk van de Grote Waard bij het dorp Wieldrecht doorbrak en de Grote Waard verdrong, 18-19 november 1421.
AMK	Archeologische Monumenten Kaart

Bijlage 1: boorbeschrijvingen

<i>Boornr.</i>	<i>laaggrens (cm - mv)</i>	<i>aard bovengrens</i>	<i>kleur</i>	<i>grondsoort</i>	<i>bijmenging</i>	<i>bijmengsel</i>	<i>bijmenging overig</i>	<i>inhoud</i>	<i>lithogen. Interpret.</i>	<i>Formatie</i>	<i>Opmerking</i>
<i>Boornr.</i> 1	<i>laaggrens (cm - mv)</i> 0	<i>aard bovengrens</i> bovengrens	<i>kleur</i> kleur	<i>grondsoort</i> klei	<i>bijmenging</i> zand2	<i>bijmengsel</i> bijmengsel	<i>bijmenging overig</i> overig	<i>inhoud</i> inhoud	<i>lithogen. Interpret.</i> lithogen. Interpret. bouwvoor	<i>Formatie</i> Formatie	<i>Opmerking</i> Opmerking
NAP	30	antropogeen	donkerbruin	klei	zand1	humus1	zandvlokken	baksteenpuin tje	Merwededek?/Opgeb racht?		
-0,05	50	antropogeen	lichtgrijsbruin	zand	silt4		FE	zoetwaterschelp	Merwededek?/Opgeb racht?		grote diepslak
	70	antropogeen	lichtgrijs	zand	klei1		FE	zoetwaterschelp, kiezel	Merwededek?/Opgeb racht?		rommelig
	90	antropogeen	lichtbruingrijs	zand	klei1	humus1		kleikluit, steentjes (bouwmetaal, V1)	Merwededek?/Opgeb racht?		doorworteld, begraven BV?
	100	antropogeen	bruin	klei	silt4	humus3		oranje baksteen, kiezels	ingraving?/slootvulling ?		
	175	antropogeen	donkerbruin	klei	silt3	humusvle kken		kleikluit	Stroomgordel Dubbel	Echtheid	mogelijk akkerniveau?
	315	abrupt	grijs	klei	zand1	zand- humuslen zen		hout-rietresten, zoetwaterschelp	restgeul-/oeverwal Dubbel	Echtheid	
	475	geleidelijk	lichtgrijs	zand	klei1	klei- detrituslen zen			geulifase Dubbel	Echtheid	pre-ME geulifase
einde boring	600										

Boornr.	laaggrens (cm - mv)	aard bovengrens	kleur	grondsoort	bijmenging	bijmengsel	bijmenging overig	inhoud	lithogen. Interpret.	Formatie	Opmerking
3	0	aard bovengrens	kleur grijs	grondsoort zand	bijmenging	bijmengsel el	bijmenging overig	inhoud	lithogen. Interpret. opgebracht	Formatie	Opmerking bouwzand
NAP	70	antropogeen	grijs	klei	zand1	humus1		kiezels, baksteen, kleikluis	Merwededek	Echteld	verstoord, olielucht
0,24	210	abrupt	lichtbruingrijs	klei	zand1	zand- detrituslen sjes 3			Merwededek	Echteld	
	250	erosief	bruingrijs	klei	zand1	humus1			restgeul-oeverwal Dubbel	Echteld	
	300	geleidelijk	lichtgrijs	zand	klei1	humeuze kleilagen1			restgeul Dubbel	Echteld	
	500	geleidelijk	lichtgrijs	zand	klei1	klei- detrituslen sjes2			geulfase Dubbel	Echteld	pre-ME-geul
einde boring	565										

Boornr.	laaggrens (cm - mv)	aard bovengrens	kleur	grondsoort	bijmenging	bijmengsel	bijmenging overig	inhoud	lithogen. Interpret.	Formatie	Opmerking
5	0	aard bovengrens	kleur grijsbruin	grondsoort klei	bijmenging zand1	bijmengsel el	bijmenging overig	inhoud	lithogen. Interpret. bouwvoor	Formatie	Opmerking
NAP	20	antropogeen	grijs	zand	klei2			kleikluiten, zandvlokken, baksteenpuin	Merwededek	Echteld	verstoord
0.18	80	antropogeen	bruingrijs	klei	zand1	humusvle kken		roze baksteen	Merwededek	Echteld	verstoord
	110	abrupt	lichtgrijs	zand	klei3		FE		Merwededek	Echteld	
	173	erosief	grijsbruin	klei	silt4	humusvle kken		wortelhout	komklei Dubbel	Echteld	jongere komklei?
	209	geleidelijk	bruingrijs	klei	silt4	humus ¹ , detrituslen sjes ¹ , zandlensjes ¹		(spoe)hout	(rest)geul Dubbel	Echteld	Romeinse Dubbel?
	460	abrupt	lichtgrijs	zand	klei1	dunne, humeuze kleilensjes ¹			geul Dubbel	Echteld	Romeinse Dubbel?
einde boring	560					s3					